

УДК 061.231:021.8(477)''1920/1930''

Віктор Соколов,

канд. іст. наук, головний бібліотекар

Національної бібліотеки України імені Ярослава Мудрого

ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕЧНИХ ОБ'ЄДНАНЬ В УКРАЇНІ У 1920-х – НА ПОЧАТКУ 1930-х рр.

Досліджено історичні, соціально-політичні та культурні чинники діяльності бібліотечних об'єднань в Україні у 1920-х – на початку 1930-х рр., вивчено структуру даних організацій, зміст, сутність і форми їхньої роботи, в загальних рисах охарактеризовано функціонування бібліотечних об'єднань та їхнє місце у бібліотечному будівництві у 1920-х рр., проаналізовано значення їхньої діяльності для розвитку бібліотечної справи країни.

Ключові слова: 1920-ті рр., бібліотечна справа, історія бібліотечної справи, професійні громадські організації, бібліотечні об'єднання.

Професійні об'єднання бібліотекарів функціонують у різних країнах світу понад сто років. Бібліотечні асоціації (товариства, об'єднання) – це професійні добровільні громадські організації бібліотекарів, які сприяють розвитку бібліотечної справи і підвищенню професійного рівня бібліотечних працівників. Вони є центрами впровадження і розповсюдження результатів наукових досліджень, сучасних інформаційно-бібліотечних технологій і передового досвіду. Питання розвитку діяльності бібліотечних об'єднань в Україні неодноразово вивчалися як сучасними вітчизняними бібліотекознавцями (праці В. Пашкової, Т. Рубанової, Г. Солоіденко, В. Ступак, Ю. Трач та ін.), так і дослідниками роботи бібліотек 1920-х рр. Наприклад, про особливості створення, організацію та функціонування бібліотечних об'єднань писали І. Вугман, Ф. Доблер, В. Звездін, Л. Коган, М. Осипов, М. Смушкова, Н. Фрідьєва та ін. Актуальність дослідження розвитку діяльності бібліотечних об'єднань 1920-х рр. зумовлена важливістю переосмислення та аналізу роботи громадських професійних організацій працівників книгозбірень у складний період становлення вітчизняного бібліотечного будівництва, коли зазначені професійні товариства, використовуючи демократичні механізми управління бібліотечною справою, впроваджували нові форми організаційної роботи, різноманітні новаторські засоби та методи реалізації

професійних завдань. **Метою** запропонованої статті є дослідження історичних передумов, соціально-політичних та культурних чинників створення та функціонування бібліотечних об'єднань в Україні, вивчення змісту і сутності їхньої діяльності та значення у розвитку бібліотечної справи за період їхнього існування у 1920-х – початку 1930-х рр.

У певні історичні періоди ХХ ст. в Україні професійні бібліотечні організації мали різні найменування. Перша спроба створення професійної асоціації бібліотечних працівників України була зроблена у 1918 р., за часів УНР, коли було прийнято рішення про заснування Всеукраїнського бібліотечного товариства, у написанні статуту якого брали участь директор Київської міської публічної бібліотеки (нині – Національна бібліотека України імені Ярослава Мудрого) Л. Лічков (1855–1943); видатний український педагог і бібліотекознавець С. Сірополко (1872–1959) та ін. [12, с. 54]. На превеликий жаль, здійсненню даного рішення завадили політичні та військові події доби національно-визвольних змагань (1917–1921).

Зі встановленням радянської влади в Україні перед керівними органами бібліотечного будівництва постала проблема методичного забезпечення бібліотек. Бібліотечні секції, бібліотечні ради, товариства тощо почали створювати ще у 1919 р. при губернських, повітових, міських центральних та інших бібліотеках. У містах регулярно скликалися збори, конференції та семінари бібліотечних працівників, де робітники підвищували свою кваліфікацію, слухаючи лекції, обмінюючись досвідом роботи та ін. На початку 1920-х рр., у період становлення радянської влади, більш поширеною для зазначених професійних організацій була назва «бібліотечні об'єднання», хоча в цей період поряд з об'єднаннями продовжували діяти різні асоціації та товариства бібліотекарів. Бібліотечні об'єднання 1920-х – поч. 1930-х рр. – це громадські професійні організації бібліотечних працівників в СРСР, що здійснювали переважно координацію діяльності та методичне керування бібліотеками певного регіону (міста, району); професійну підготовку та перепідготовку кадрів; проведення й організацію культурно-масової, науково-дослідної, просвітницької та політосвітньої роботи [17, с. 11]. Виникнувши стихійно, бібліотечні об'єднання знайшли позитивну підтримку зі сторони Головного політико-освітнього комітету (Головполітосвіти) Наркомату освіти (Наркомосу) УСРР. У «Положенні про об'єднання бібліотечних працівників на місцях» (1922) встановлювалося обов'язкове членство у бібліотечних об'єднаннях працівників міських бібліотек всіх типів і видів та визначалося їхнє

підпорядкування установам політосвіти. Основними факторами, що спричинили появу бібліотечних об'єднань, були дефіцит кваліфікованих бібліотечних кадрів і різке скорочення апарату органів управління бібліотечною справою [16, с. 9–10]. Відповідно сформувалися два основні напрями роботи бібліотечних об'єднань: підвищення кваліфікації кадрів і адміністративно-організаційна робота в галузі бібліотечної справи. На початковому етапі свого розвитку бібліотечні об'єднання були, по суті, єдиним каналом пропаганди і розповсюдження бібліотечних знань, головною професійною школою бібліотекаря-політпросвітника та потужним засобом покращення бібліотечної справи. Бібліотечні об'єднання мали діяти в певній єдності з політикою та завданнями організаційного центру, функції якого покладалися на центральну округову бібліотеку або Кабінет політосвітпрацівника. Поступово виділялися такі основні форми роботи бібліотечних об'єднань як бібліотечні конференції, семінари, гурткові заняття, секційні зібрання, що сприяли підвищенню кваліфікації бібліотечних працівників та більш раціональній організації бібліотечної справи. Керівними органами даних громадських професійних організацій були загальні збори та президія, що обиралася на певний термін (часто її склад майже не змінювався) [15, с. 60]. За «Положенням про бібліотечні об'єднання» 1924 р., головою президії об'єднання обиралася особа з числа бібліотечних інспекторів або завідувачів центрально-округових бібліотек. Обов'язками президії бібліотечних об'єднань були: керівництво роботою всіх секцій, затвердження планів, допомога бібліотечній інспекції у проведенні політосвітніх заходів тощо. Президія, координуючи роботу секцій, була не тільки керуючим, а й виконавчим органом і слугувала зв'язком між певним об'єднанням та установами Головополітосвіти. Організація секцій в об'єднаннях здійснювалася за трьома напрямками: за об'єктом праці (наприклад, секції з методики роботи, з роботи самоосвіти, з пересувної роботи та ін.), за характером праці або типом бібліотек (секція наукових бібліотек, секція клубних бібліотек та ін.), за національною ознакою (секція єврейська, німецька та ін.). Секційна структура роботи бібліотечних об'єднань була доцільна там, де кількість членів становила більше 10–20 осіб. Невеликі об'єднання повинні були працювати у режимі пленуму. Добре зарекомендували себе такі методи роботи, як гуртки та комісії, що сприяли активізації діяльності членів організації. Комісії з 3–5 осіб готували одну або дві доповіді на місяць, що зачитувалися на пленарній нараді об'єднання. Після розгляду та прийняття

відповідного рішення доповідь роздруковували і розсилали у бібліотеки або готували її до читання на міській конференції, яку проводили, як правило, раз на місяць. Одночасно створювалися гуртки з вивчення читачів, книги, марксистської літератури, створення плакатів та ін. У кожному бібліотечному об'єднанні, зазвичай, створювався гурток політграмоти і гуртки (секції) з організаційних і методичних питань бібліотечної роботи. Форма доповідей із подальшим обговоренням була незабаром замінена семінарськими заняттями. Навчання в політичному і бібліотечних гуртках проводилося щотижня [19, с. 57]. Гуртки в середньому складалися з 20–25 осіб [21, с. 27]. Крім того, були щомісячні загальні збори, на яких відбувалися дискусії з питань, що становили інтерес для більшості членів об'єднання.

В Україні великі бібліотечні об'єднання діяли у Харкові, Одесі, Києві. У середині 1920-х рр. на території України бібліотечні об'єднання були створені в Артемівську, Євпаторії, Сімферополі, Херсоні, Миколаєві, Кіровограді, Маріуполі та в багатьох інших містах. У різні періоди свого розвитку вони або розширювали, або звужували свої повноваження та завдання, але основними їх завданнями залишалися: координація бібліотечної роботи; обмін досвідом між бібліотекарями та встановлення виробничих зв'язків між бібліотеками; спільне опрацювання питань практичної діяльності бібліотек та методів бібліотечної роботи; вирішення проблем з підвищення кваліфікації бібліотекарів, а також професійних питань щодо встановлення норм праці, нарахування зарплати; налагодження постійного зв'язку з установами Наркомосу.

Важливе значення у вирішенні питань координації роботи бібліотек в Україні, організації та створенні бібліотечних об'єднань мала діяльність Київського та Одеського бібліотечних об'єднань, які репрезентували у своїх містах різні книгозбірні, незалежно від їхнього типу і виду. Київське бібліотечне об'єднання, що було створено при Політосвіті у 1924 р., займалося вивченням стану бібліотечної роботи та побуту бібліотекарів Київщини; розвитком методики бібліотечної роботи; організацією підвищення кваліфікації працівників; проведенням певних дослідів у галузі бібліотечної справи та бібліотекознавства та ін. У період свого розквіту (1926–1927) воно охоплювало 229 бібліотечних працівників (181 жінка і 48 чоловіків) [24, с. 90]. Київська міська мережа бібліотек у зазначений час складалася з великої центральної, дев'яти районних (70 тис. книг та 12 тис. постійних читачів), дев'ятнадцяти профспілкових, п'яти самостійних дитячих

бібліотек [9, с. 5–13]. Крім того, діяли ще десятки бібліотек при школах, клубах, вузах, наукових, військових, профспілкових та інших спеціальних бібліотек. Київське бібліотечне об'єднання мало три секції: секцію бібліотекарів дитячих бібліотек; секцію бібліотекарів, що обслуговували масового дорослого читача (бібліотек політосвіти та профспілок); секцію бібліотекарів спеціальних бібліотек (академічних та вишів). Президія Київського бібліотечного об'єднання складалася з семи осіб та збиралася щотижня, а Рада, що працювала при Губполітосвіті, кожні три місяці складала план роботи, який затверджувався на конференціях, що проходили щомісяця. На основі аналізу досвіду бібліотек м. Києва в об'єднанні були розроблені положення про бібліотечні ради, форми звітності, підготовлено та проведено п'ять загальноміських конференцій та ін. [20, с. 25]. Працювало сім гуртків з вивчення: марксистської української книги; сучасних проблем марксизму (керівник – Я. Розанов); філософії; революції 1905 р.; сучасної художньої літератури українською та російською мовами. Були також гуртки марксистської самоосвіти; єврейської бібліографії; живої газети «Самоучка» для агітації за самоосвіту; плакатного мистецтва. Діяли п'ять комісій з: НОП в бібліотечній роботі; самоосвіти; опрацювання резолюцій Першого Всеукраїнського з'їзду бібліотечних робітників у справі вивчення читача (керівники Д. Балака та Н. Фрідьева); вивчення резолюцій зазначеного з'їзду в справі роботи пересувних бібліотек; вивчення питань організації об'єднання. При Київському бібліотечному об'єднанні були відкриті курси з вивчення української мови. Базою для роботи об'єднання був Кабінет бібліотекаря (бібліотечна секція Кабінету політосвітробітника), що був створений зусиллями активу працівників київських бібліотек та мав 450 видань з політосвітробітництва та який згодом перетворився у великий методичний центр [20, с. 26]. На початку 1930-х рр. він нараховував вже близько двох тисяч книг з бібліотечної та політосвітньої роботи [23, с. 71–76]. Десять членів Київського бібліотечного об'єднання були делегатами вищезазначеного з'їзду, п'ятеро з яких виступили з доповідями, присвяченими питанням вивчення читачів, організації предметного каталогу, бібліотечної та науково-дослідної роботи дитячих бібліотек, діяльності кабінетів та відділів марксизму-ленізму в бібліотеках [7, с. 51].

Значний вплив на розвиток бібліотечної справи південного регіону України мала діяльність Одеського бібліотечного об'єднання (до 1924 р. – Одеська бібліотечна рада), яке займалося професійною бібліотечною,

політосвітньою, культурно-масовою та загальноосвітньою роботою. Президія бібліотечного об'єднання складалася з 17 осіб і щомісячно збиралася для обговорення робочих питань [6, с. 90]. При об'єднанні працювало шість секцій: бібліотечної самоосвіти, методична, дитяча, пересувна, українська та єврейська секції [22, с. 164]. Одеське бібліотечне об'єднання підготувало декілька номерів «Бюлетеня Одеського Бібліотечного Об'єднання» (Одеса, 1924–1926), який мав значну популярність серед бібліотекарів усєї країни, оскільки сприяв обміну досвідом та певними новаціями бібліотечної роботи, знайомив з цікавими методичними розробками, інформував про новини бібліотечної справи. На сторінках «Бюлетеня» у 1926 р. було опубліковано «Короткий російсько-український словник бібліотечної термінології», що мав більше тисячі спеціальних термінів [21, с. 27].

У першій половині 1920-х рр. бібліотечні об'єднання були змушені часто займатися питаннями, що виходили за межі їх безпосередніх функцій, а саме питаннями приймання та звільнення з роботи; складання доповідей, планів, звітів; розроблення програм проведення різних масових культурно-просвітницьких кампаній та інших заходів, що призводило до переважання їхньої діяльності дріб'язковою роботою. Виконуючи, певною мірою, управлінські функції, вони, в той же час, як громадські професійні організації, були позбавлені владних повноважень, оскільки їхня діяльність не мала під собою юридичних підстав. У «Положенні про бібліотечні об'єднання» (1924) визначалося, що дані організації створювалися з метою допомоги, в першу чергу, органам політосвіти, координації роботи міських бібліотек, підготовки та перепідготовки кадрів, налагодження методичної роботи [17, с. 11]. Члени бібліотечних об'єднань проводили як загальноміські, так і губернські (після реформування губерній у 1925 р. – округові) бібліотечні конференції, де вирішувалися проблеми підвищення політичного, загального культурного розвитку та професійного рівня бібліотекарів, питання організації пересувних бібліотек, різноманітних тематичних книжкових виставок, надання методичної допомоги бібліотекам регіону тощо. Вони уклали примірні тематичні та предметні каталоги, що в друкованому вигляді розповсюджувалися у міських та сільських бібліотеках. Проте більшість повітових та сільських бібліотекарів не мали зв'язків з центральними та міськими бібліотечними об'єднаннями, не отримували методичну допомогу або отримували її випадково, несистематично [5, с. 1]. Міські об'єднання повинні були стати

тим ядром, навколо якого будуть організовані сільські бібліотекарі. До того ж, бібліотечні об'єднання допомагали здійснювати наукові дослідження в галузі бібліотекознавства, зокрема щодо вивчення контингенту читачів (робітників, селян, службовців та ін.), з'ясування значення книги як джерела знань, своєрідності бібліотечної роботи з дітьми, особливостей комплектування книжкового ядра та ін. [3, с. 3].

Суперечливе і заплутане становище бібліотечних об'єднань, з точки зору координації діяльності та керування розвитком бібліотечної справи, стало предметом спеціальної дискусії, що розгорнулася у середині 1920-х рр. і знайшла відображення на сторінках журналу «Красный библиотекарь» (статті І. Вугмана, В. Звездіна, Л. Когана, М. Осипова, М. Смушкової, Н. Фрідьєвої та ін.). Зокрема, вітчизняний бібліотекознавець І. Вугман зазначав, що бібліотечні об'єднання повинні бути виключно організаціями професійними, оскільки відкрите професійне «самовизначення» бібліотекарів сприятиме посиленню їхньої загальної фахової активності [1, с. 58]. Також він запропонував утворити асоціацію бібліотек як добровільну організацію, спілку бібліотек, незалежну від їхньої відомчої приналежності, головною метою якої було б колективне вирішення питань і завдань, притаманних всім бібліотекам. Необхідність створення саме асоціації бібліотек, а не бібліотекарів, І. Вугман аргументував тим, що бібліотечна установа є юридичною особою, розпорядником певних коштів, які необхідні для виконання будь-якого практичного завдання, а бібліотечні об'єднання не мають під собою ні юридичної, ні матеріальної основи. Зазначена дискусія довела, що бібліотечні об'єднання, навіть у недосконалій формі, були конче потрібні бібліотекарям. На думку фахівців, слід було б більш чітко визначити взаємини бібліотечних об'єднань з керівними структурами політосвіти і профспілками, розробити більш глибоко і детально «Положення про бібліотечні об'єднання», яке визначило б більш чітко їх статус, структуру, зміст діяльності, права й обов'язки та сформулювало б основні завдання на найближчу та більш віддалену перспективу [15, с. 61].

На початку червня 1926 р. на Першому Всеукраїнському з'їзді бібліотечних робітників також активно обговорювалася діяльність бібліотечних об'єднань [7, с. 51]. Делегати форуму обговорили тенденцію щодо уніфікації правил, форм і методів діяльності об'єднань; сформували конструктивні ідеї щодо необхідності демократизації організаційної структури бібліотечних об'єднань та ін. [14, с. 86–87]. На з'їзді зазначалося,

що бібліотечні об'єднання повинні створюватися на добровільних засадах, у кожному місті та охоплювати всіх працівників бібліотек. У доповіді Л. Когана (Одеса) зазначалося, що бібліотечні об'єднання носять в більшості практичний характер і їх виробничі функції пов'язані, в першу чергу, з питаннями методичної роботи, підготовки і перепідготовки фахівців [7, с. 53]. Доповідач запропонував встановити повну виборність усіх органів та керівних осіб бібліотечних об'єднань, що було одногослоно прийнято. З'їзд ухвалив також нове «Положення про бібліотечні об'єднання» (1926). Складним і до кінця не вирішеним залишалось питання взаємодії та координації діяльності бібліотечних об'єднань різних рівнів (центрального міст, міських округових та районних). Зв'язок між ними здійснювався за допомогою обміну протоколами, планами та звітами, шляхом листування, а також безпосереднього спілкування на семінарах, конференціях, з'їздах [14, с. 86–87]. Серед недоліків роботи бібліотечних об'єднань було: неповне охоплення всіх міських бібліотекарів, недостатня увага до потреб сільських бібліотек; відсутність належної плановості в діяльності; відрив теорії від практики та актуальних практичних завдань роботи бібліотек, соціалістичного будівництва в цілому; пасивність окремих членів об'єднань, розподіл членів об'єднань на керівних та керованих; відсутність ефективного обліку роботи всіх членів бібліотечних об'єднань [7, с. 53]. Помилковим вважалось безпосереднє підпорядкування нижчих за ієрархією об'єднань – вищим, що призводило до сковування активності та ініціативи членів даних організацій. Для залучення бібліотекарів до роботи в об'єднаннях пропонувалося вводити в колективні угоди додатковий пункт про виділення певного робочого часу для роботи у бібліотечному об'єднанні (наприклад, один день на тиждень для міських бібліотекарів, два дні на місяць – для працівників районних бібліотек), оскільки цей вид діяльності відбувався, як правило, у позаслужбовий час. Бібліотекознавець В. Звездін відмічав, що головною метою бібліотечних об'єднань повинно бути підвищення ефективності роботи бібліотек шляхом виконання низки практичних завдань, що, в свою чергу, можливо тоді, коли кожний член об'єднання буде автором і творцем певних заходів, що регулюють діяльність даних громадських організацій [4, с. 44].

У другій половині 1920-х рр. ідеї розвитку бібліотечних об'єднань не були прийняті органами державного управління бібліотечною справою та певними колами бібліотечних робітників. В інструкції Головополітосвіти «Про підготовку та перепідготовку бібліотечних працівників» (1925) не

передбачалося розмежування діяльності бібліотечних об'єднань зі структурами політосвіти і профспілок [11, с. 27–31]. Якщо раніше заняття політграмотою в об'єднаннях було ледве не на першому місці, то з другої половини 1920-х рр., як в інструкціях Головополітосвіти, так і в працях бібліотекознавців питання політичної підготовки бібліотекарів не схвалювалися. Так, головний редактор журналу «Красный библиотекарь» М. Смушкова зазначала, що бібліотечні об'єднання, які, в першу чергу, є методичними організаціями, не повинні займатися питаннями політпідготовки, організаційними та професійними проблемами, що відносяться до сфери діяльності профспілок та Головополітосвіти [18, с. 4]. Офіційна думка також була однозначною: обговорення питань організаційного, політосвітнього характеру та політпідготовки не повинно входити до діяльності бібліотечних об'єднань. Наприкінці 1920-х рр. за бібліотечними об'єднаннями залишилася, здебільшого, методична робота, підготовка та перепідготовка кадрів.

Бібліотечні об'єднання піддавалися постійній критиці з боку профспілок, на думку яких, об'єднання намагалися перетворитися з методичних центрів у керівні органи бібліотечною справою [10, с. 10–11]. На початку 1920-х рр. на прагнення бібліотечних об'єднань співпрацювати з профспілками, керівники профспілки Робос (Робітники освіти) відповідали, що рішення професійних питань не стосуються функціональних обов'язків членів об'єднань. У 1925–1926 рр. відносини між бібліотечними об'єднаннями та профспілками дещо покращилися, що відразу стало помітно в підвищенні активності бібліотечних працівників [7, с. 52]. У публікаціях того часу неодноразово зазначалося, що бібліотечні об'єднання не намагаються замінити профспілки, а шукають шляхи раціональних взаємин. Проте профспілка бажала залишити за об'єднаннями лише методичну роботу та перепідготовку кадрів. Всеукраїнська бібліотечна нарада, що була скликана Всеукраїнською радою професійних спілок (ВУРПС) у березні 1927 р., побачивши в бібліотечних об'єднаннях мало не контрреволюційні організації, прийняла резолюцію, де рекомендувалося ліквідувати бібліотечні об'єднання як нікчемні, «кастові, якщо не гірше, організації» [2, с. 57–61]. Було також засуджено рішення Першого Всеукраїнського з'їзду бібліотечних робітників про бібліотечні об'єднання як «безумовну політичну помилку», що загрожувала створенням «особливої касты культпрацівників-фахівців» із бібліотекарів. Найбільше занепокоєння викликала виборність керівних

органів бібліотечних об'єднань. На нараді лунали виступи проти бібліотечних об'єднань як організацій, що перейняли традиції дореволюційної «Просвіти». Повідомлялося також, що Наркомосвіти підготував резолюцію, яка скасовує рішення Першого Всеукраїнського з'їзду бібліотечних робітників про роботу бібліотечних об'єднань [13, с. 40–41]. Таким чином, бібліотечні об'єднання переставали бути професійними громадськими організаціями та поступово трансформувалися в методичні органи.

В нормативно-інструктивних документах поступово замінювалася назва «бібліотечні об'єднання» на «бібліотечні ради», що існували ще на початку 1920-х рр. Наприклад, у 1922 р. розвиткові коопераційних засад бібліотечної та методичної роботи сприяла резолюція Харківської губернської бібліотечної наради щодо створення бібліотечних рад (при центральних, районних та волосних книгозбірнях), введення у повітові центральні ради представників від волосних бібліотечних установ тощо. При Харківській громадській бібліотеці було організовано Міську бібліотечну раду, а згодом – Раду пересувних бібліотек та Об'єднання дитячих бібліотек (1925). Підтримувалися постійні зв'язки з бібліотечним об'єднанням наукових бібліотек Харкова, створеного наприкінці 1925 р., яке на правах секції входило до загальноміського бібліотечного об'єднання [8, с. 14]. Тут практикувалися, окрім гуртків, курсів та семінарів, обмін досвідом роботи клубних бібліотек, хат-читалень та інших видів і типів бібліотек.

Остаточна методична спрямованість діяльності бібліотечних об'єднань була закріплена в інструкції Головополітосвіти «Про роботу бібліотечних нарад» (1927), де було замінено саму назву «бібліотечне об'єднання» на «бібліотечні наради» та чітко визначено її сутність і функції [16, с. 9–10]. В офіційних документах бібліотечна нарада (рада) визначалася як одна з форм організації методичної роботи бібліотек і систематичного підвищення кваліфікації бібліотекарів; виборна президія як керівний орган скасовувалася [15, с. 63]. Незважаючи на інструкції 1925–1927 рр., що регламентували діяльність бібліотечних об'єднань, багато з них продовжувало працювати у напрямі творчих пошуків колективної організації праці.

В цілому бібліотечні об'єднання прагнули до професійної консолідації та сприяли розвитку бібліотечної справи в країні. Проте, їхній діяльності щодо захисту економічних та юридичних прав бібліотекарів, спроби

поліпшення умов праці та побуту часто протидіяло керівництво профспілок. Уповноважені вирішувати деякі організаційно-адміністративні питання, бібліотечні об'єднання, фактично, були позбавлені самостійного статусу, юридичних прав і матеріальної бази для реалізації завдань з управління бібліотечною справою. Основною причиною, що ускладнювала подальший їхній розвиток як громадських професійних організацій, була суворо регламентація їхньої діяльності та контроль з боку органів управління бібліотечною справою. Вимоги керівних органів політосвіти щодо уніфікації форм, методів, планів роботи та організаційних структур бібліотечних об'єднань, централізація управління бібліотечною справою стримували творчу ініціативу та професійну активність бібліотечних працівників. Подальшому розвитку об'єднань заважала також недостатньо чітко визначена функціональна спрямованість їхньої діяльності, що спричиняло дублювання ними окремих функцій органів політосвіти і профспілок. Головними досягненнями роботи бібліотечних об'єднань були: формування та розвиток у бібліотекарів професійних навичок; підвищення ефективності роботи міських бібліотек шляхом організації та координації їхньої діяльності; налагодження системи методичної допомоги бібліотекам різних типів і видів, зокрема сільським бібліотекам; сприяння організації науково-дослідної роботи бібліотек. Проте, наприкінці 1920-х рр. поступово змінювалася внутрішня політика радянської держави. Партійно-бюрократичний апарат радянського уряду поступово встановлював жорсткий контроль за всіма сферами політичного, громадського та професійного життя суспільства. У бібліотечній справі, як і в інших галузях та сферах соціально-політичного та культурного життя, відбувався перехід від більш-менш демократичних форм соціально-професійної діяльності до централізації управління та уніфікації форм і методів суспільного виробництва та праці. Поступово бібліотечні об'єднання, як громадські організації, поступалися державним установам спочатку управлінськими та координуючими функціями, а потім професійними та методичними, доки зовсім не припинили своєї діяльності у першій половині 1930-х рр.

Список використаних джерел

1. Вугман И. Библиотечные объединения и ассоциация библиотек: (по поводу статьи т. Бажанова) / И. Вугман // Красный библиотекарь. – 1925. – № 6. – С. 57–59.
2. Доблер Ф. Поход против библиотечных объединений / Ф. Доблер // Красный библиотекарь. – 1927. – № 5. – С. 57–61.
3. Звездин В. Изучение книги в библиотечных объединениях / В. Звездин, В. Поляков // Красный библиотекарь. – 1926. – № 2. – С. 1–11. – Приложение.
4. Звездин В. К. методике работы библиотечных объединений: итоги и перспективы / В. Звездин // Красный библиотекарь. – 1925. – № 3. – С. 42–48.
5. Казакевич А. Работа деревенских секций уездных библиотечных объединений / А. Казакевич, А. Пермский // Красный библиотекарь. – 1926. – № 4. – С. 1–16. – Приложение.
6. Коган Л. [Одеське бібліотечне об'єднання] / Л. Коган // Бібліологічні вісті. – 1926. – № 3. – С. 90–91. – Хроніка.
7. Коган Л. О библиотечных объединениях / Л. Коган // Красный библиотекарь. – 1926. – № 7. – С. 51–55.
8. Кунич О. П. Методична робота ХДНБ ім. В. Г. Короленка : становлення, тенденції розвитку / О. П. Кунич // Методична діяльність бібліотек : традиції, інновації, перспективи. Мат-ли регіон. наук.-практ. конф., присвяч. 100-річчю відділу бібліотекознавства. 2 лист. 2004 р. / Харк. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка ; уклад. О. П. Кунич. – Х., 2005. – С. 3–38.
9. Лукашенко П. Народна освіта на Київщині на 10 річницю Жовтня / П. Лукашенко // Бюлетень Київської окружної інспектури народної освіти. – 1927. – № 6. – С. 5–13.
10. Маймистов А. Р. Почему мы против библиотечных объединений? / А. Р. Маймистов // Культработник. – 1927. – № 6. – С. 10–19.
11. О подготовке и переподготовке библиотечных работников: Инструкция // Программные материалы о подготовке и повышении квалификации ликвидаторов неграмотности, библиотекарей и клубных работников. – М., 1925. – С. 27–31.
12. Пашкова В. С. Національні бібліотечні асоціації: виникнення та еволюція діяльності / В. С. Пашкова. – К. : Книж. палата України, 1997. – 184 с.
13. Рабичев Н. Больные вопросы библиотечной работы профсоюзов: Доклад на Всеукраинском библиотечном совещании / Н. Рабичев. – Х. : Вид. «Украинский рабочий», 1927. – 128 с.
14. Резолюції та постанови Першого Всеукраїнського з'їзду бібліотечних робітників 1–6 червня 1926 р. / НКО УСРР, Клубно-бібліотечний відділ. – Х., 1927. – 91 с.
15. Рубанова Т. Д. Библиотечные объединения 20-х гг. : уроки истории / Т. Д. Рубанова // Советское библиотековедение. – 1991. – № 2. – С. 59–63.

16. Рубанова Т. Д. Профессиональные библиотечные объединения в СССР : история формирования и современное состояние : автореф. дис. ... канд. пед. наук / Т. Д. Рубанова. – М., 1991. – 16 с.
17. Смушкова М. К вопросу о библиотечных объединениях / М. Смушкова // Красный библиотекарь. – 1924. – №2/3. – С. 11–14.
18. Смушкова М. Методические конференции о работе библиотечных объединений / М. Смушкова // Красный библиотекарь. – 1926. – № 9. – С. 3–10.
19. Солоіденко Г. Історія створення та організація діяльності бібліотечних об'єднань та асоціацій в Україні / Г. Солоіденко // Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : Бібліотеки Національної академії наук України: історія і сучасність / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. АБУ ; відп. за випуск А. А. Свобода, Г. І. Солоіденко ; редкол. О. С. Онищенко (гол.) та ін. – К., 2006. – Вип. 15. – С. 48–63.
20. Ступак В. Л. Діяльність Київського бібліотечного об'єднання у 20-х роках ХХ ст. / В. Л. Ступак // Історія бібліотечної справи в Україні : Зб. наук. пр. – К., 1995. – Вип. 1. – С. 24–29.
21. Трач Ю. Фахові товариства та їх роль у професійному розвитку бібліотекарів України в 20-ті роки / Юлія Трач // Вісн. Книжк. палати. – 1998. – № 12. – С. 26–29.
22. Українська секція при Одеському бібоб'єднанні // Бібліологічні вісті. – 1925. – № 1/2. – С. 164. – Хроніка.
23. Фридьєва Н. Кабинет бібліотекаря в Києве / Н. Фридьєва // Красный библиотекарь. – 1925. – № 12. – С. 71–76.
24. Фридьєва Н. Київське бібліотечне об'єднання // Бібліологічні вісті. – 1926. – № 4. – С. 89–91.

References

1. Vugman, I. (1925). Bibliotечnye obedineniia i assotciatciia bibliotek (po povodu stati t. Bazhanova) [Library associations and the association of libraries (concerning the article of Comrade Bazhanov)]. *Krasnyi bibliotekar*, 6, 57–59. [in Russian].
2. Dobler, F. (1927). Pokhod protiv bibobedinenii [Going against bibassociations]. *Krasnyi bibliotekar*, 5, 57–61. [in Russian].
3. Zvezdin, V., Poliakov, V. (1926). Izuchenie knigi v bibliotечnykh obedineniakh [Studying a book in library associations]. *Krasnyi bibliotekar*, 2, 1–11 (Attachment). [in Russian].
4. Zvezdin, V. (1925). K metodike raboty bibliotечnykh obedinenii: itogi i perspektivy [To the methodology of library associations: results and prospects]. *Krasnyi bibliotekar*, 3, 42–48. [in Russian].
5. Kazakevich, A., Permskii, A. (1926). Rabota derevenskikh sektcii uezdnykh bibobedinenii [The work of village sections of district bibassociations]. *Krasnyi bibliotekar*, 4, 1–16 (Attachment). [in Russian].

6. Kohan, L. (1926). [Odeske bibliotечne obednannia] [Odessa Library Association]. *Bibliolohichni visti*, 3, 90–91 (Chronicle). [in Ukrainian].
7. Kogan, L. (1926). O bibliotечnykh obedineniakh [About library associations]. *Krasnyi bibliotekar*, 7, 51–55. [in Russian].
8. Kunich, O. P. (2005). Metodichna robota KhDNB im. V. H. Korolenka: stanovlennia, tendentsii rozvytku [Methodical work of V. H. Korolenko CDNB: formation, trends of development]. *Metodychna diialnist bibliotek: tradytsii, innovatsii, perspektivy. Mat. rehion. nauk.-prakt. konf., prysviach. 100-richchiu viddilu bibliotekoznavstva, 02.11. 2004*. Kharkiv, 3–38. [in Ukrainian].
9. Lukashenko, P. (1927). Narodna osvita na Kyivshchyni na 10 richnytsiu Zhovtnia [Folk education in Kyiv region for the 10th anniversary of October]. *Biuletен Kyivskoi okruzhnoi inspektury narodnoi osvity*, 6, 5–13 [in Ukrainian].
10. Maimistov, A. R. (1927). Pochemu my protiv bibliotечnykh obedinenii? [Why are we against library associations?]. *Kultrabotnik*, 6, 10–19. [in Russian].
11. O podgotovke i perepodgotovke bibliotечnykh rabotnikov: Instruktciia (1925). [About training and retraining of library workers: Instruction]. Programmnye materialy o podgotovke i povyshenii kvalifikatsii likvidatorov negramotnosti, bibliotekarei i klubnykh rabotnikov, Moscow, 27–31. [in Russian].
12. Pashkova, V. S. (1997). *Natsionalni bibliotечni asotsiatsii: vynyknennia ta evoliutsiia diialnosti* [National Library Associations: The emergence and evolution of activities]. Kyiv, 184 p. [in Ukrainian].
13. Rabchev, N. (1927). *Bolnye voprosy bibliotечnoi raboty profsoiuzov: Doklad na Vseukrainskom bibliotечnom soveshchanii* [Sick issues of library work of trade unions: Report at the All-Ukrainian Library Meeting]. Kharkiv, 128 p. [in Russian].
14. *Rezoliutsii ta postanovy Pershoho Vseukrainskoho zizdu bibliotечnykh robotnikov, 1–6 chervnia 1926 r.* (1927). [Resolutions and resolutions of the First All-Ukrainian Congress of Library Workers, June 1–6, 1926]. Kharkiv, 91 p. [in Ukrainian].
15. Rubanova, T. D. (1991). Bibliotечnye obedineniia 20-kh gg.: uroki istorii [Library associations of the 1920s: history lessons]. *Sovetskoe bibliotekovedenie*, 2, 59–63. [in Russian].
16. Rubanova, T. D. (1991). Professionalnye bibliotечnye obedineniia v SSSR: istoriia formirovaniia i sovremennoe sostoianie: avtoref. dis. ... kand. ped. Nauk [Professional library associations in the USSR: the history of formation and the current state] *Extended abstract of candidate's thesis*. Moscow, 16 p. [in Russian].
17. Smushkova, M. (1924). K voprosu o bibliotечnykh obedineniakh [On the issue of library associations]. *Krasnyi bibliotekar*, 2/3, 11–14. [in Russian].
18. Smushkova, M. (1926). Metodicheskie konferentsii o rabote bibliotечnykh obedinenii [Methodical conferences on the work of library associations]. *Krasnyi bibliotekar*, 9, 3–10. [in Russian].
19. Soloidenko, H. (2006). Istoriiia stvorennia ta orhanizatsiia diialnosti bibliotечnykh obednan ta asotsiatsii v Ukraini [History of the creation and

organization of library associations and associations in Ukraine]. *Naukovi pratsi Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V. I. Vernadskoho: Biblioteky Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy: istoriia i suchasnist. Kyiv, issue 15*, 48–63. [in Ukrainian].

20. Stupak, V.L. (1995). Diialnist Kyivskoho bibliotechnoho obednannia u 20-kh rokakh XX st. [Activities of the Kyiv Library Association in the 20's of the XX century]. *Istoriia bibliotechnoi spravy v Ukraini: Zb. nauk. pr. Kyiv, issue 1*, 24–29. [in Ukrainian].

21. Trach, Iu. (1998). Fakhovi tovarystva ta ikh rol u profesiiinomu rozvytku bibliotekariv Ukrainy v 20-ti roky [Professional associations and their role in the professional development of librarians in Ukraine in the 1920s]. *Visnyk Knyzhkovoii palaty, 12*, 26–29. [in Ukrainian].

22. Ukrainka sektsiia pry Odeskomu bibobednanni (1925). [Ukrainian Section at the Odessa bibassociation]. *Bibliolohichni visti, 1/2*, 164 (Chronicle). [in Ukrainian].

23. Frideva, N. (1925). Kabinet bibliotekaria v Kieve [Cabinet of the librarian in Kiev]. *Krasnyi bibliotekar, 12*, 71–76. [in Russian].

24. Fridieva, N. (1926). Kyivske bibliotechne obednannia [Kyiv Library Association]. *Bibliolohichni visti, 4*, 89–91. [in Ukrainian].

Viktor Sokolov,

Ph. D., Main Librarian,

Yaroslav Mudryi National Library of Ukraine

**The Activities of Library Associations in Ukraine
in the 1920-s – Early 1930-s Years**

In his article the author explored the historical prerequisites, socio-political and cultural factors of the establishment and functioning of library associations in Ukraine, studied the content and essence of their activities, as well as the importance in the development of the library business in this period. The author showed that the authorized to solve some organizational and administrative issues, library associations were gradually deprived of their independent status, legal rights and material resources for the implementation of library management tasks, as a consequence of the regulation of their activities and control by the political authorities, whose requirements for unification forms, methods, work plans and organizational structures of library associations, as well as centralization of library management scrap inhibited the creative initiative and professional activity of library workers. The development of associations was also hampered by the inadequately defined functional orientation of their activities, which often caused them to duplicate certain functions of the bodies of political education and trade unions.

The author analyzed that library associations developed and introduced into practice various progressive forms of organizational work, various means and methods for solving professional problems, and used a rich arsenal of democratic mechanisms for setting

and solving many issues of library construction. The main areas of work of library associations were: the formation and development of professional skills among librarians; Improving the efficiency of urban libraries by organizing and coordinating their activities; Establishment of a system of methodological assistance to libraries of various types and types, in particular rural libraries; Assistance in the organization of research, cultural and educational work of libraries. However, in the late 1920 s the party-bureaucratic apparatus of the Soviet government established strict control over all spheres of the political, social and professional life of the society, which forced the library associations to gradually give state institutions first administrative and coordinating functions, and then professional and methodical, until they stopped their activity in the early 1930 s years.

Keywords: 1920 years, Ukraine, librarianship, history of librarianship, professional NGOs, library association.

Стаття надійшла до редакції 20.06.2017 р.